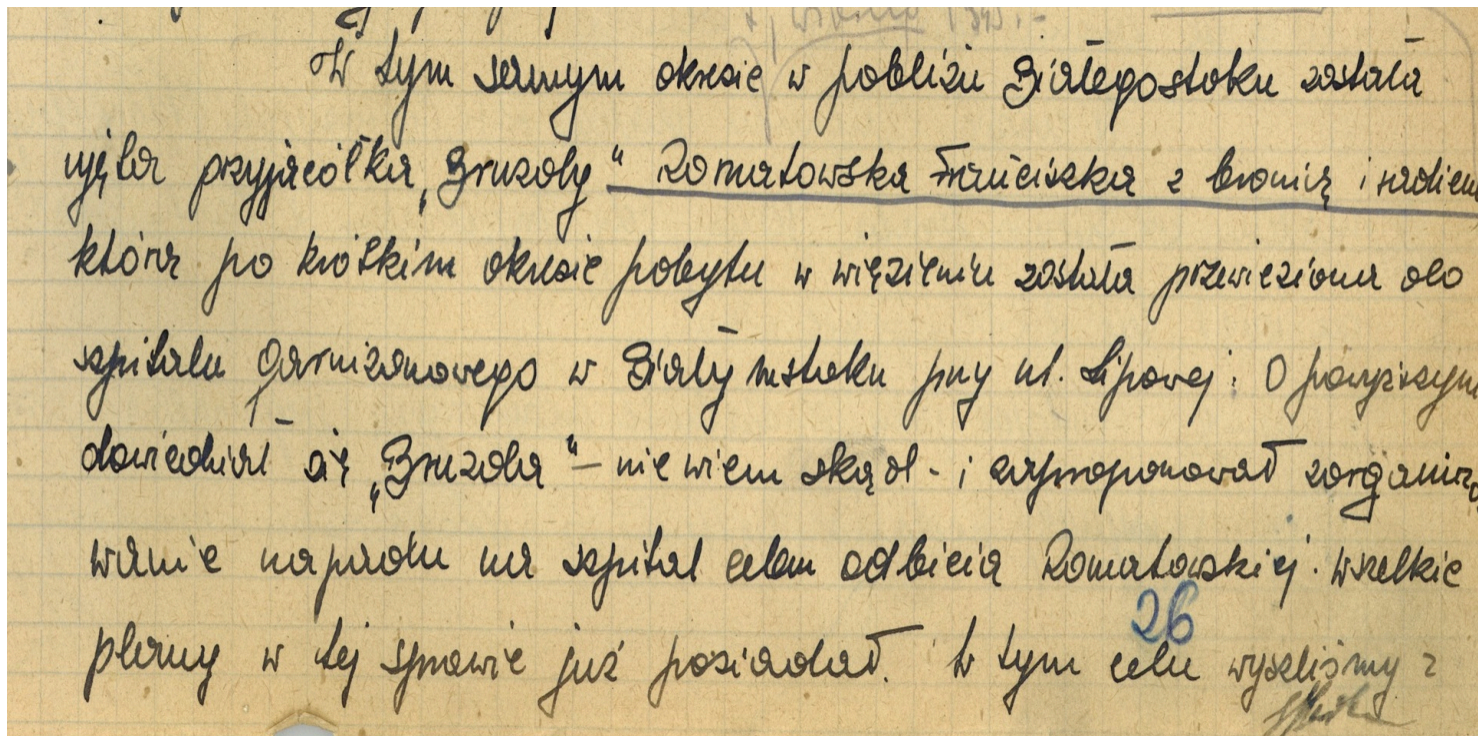

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/teksty/100300,Pseudonim-Iskra-Konspiracyjna-przeszosc-profesor-Franciszki-Ramotowskiej.html>

W tym samym okresie w pobliżu Związku została
wybrana przyjaciółka, Związek "Romantowska Franciszka z bronią i narzędziami
które po krótkim okresie pobytu w więzieniu została przewieziona do
szpitala Gromiszewskiego w Białymstoku przy ul. Lipowej. O powyższym
doniesieniu o "Związek" - nie wiem skąd - i wypracowałam zorganizować
w domu naprotu mi szpital celom odbicia Romantowskiej. Wskazanie
placów w tej sprawie już posiadano. W tym celu wysłaliśmy z

Fragment zeznań Stanisława Marchewki ps. „Ryba” dotyczący uwolnienia „Iskry” (z zasobu IPN)

ARTYKUŁ

Pseudonim „Iskra”. Konspiracyjna przeszłość profesor Franciszki Ramotowskiej

OKRES HISTORYCZNY

(1939-1945) II wojna światowa

Autor: MAGDALENA MOŁCZANOWSKA 17.04.2023

Profesor Ramotowska kojarzona jest przede wszystkim jako redaktorka 2. tomu „Przewodnika po zasobie Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie” i autorka publikacji dotyczących powstania styczniowego. Niewiele osób wie, że

była także łączniczką Armii Krajowej, a jej losy tragicznie naznaczyły komunistyczne represje.

Urodziła się 16 lutego 1922 r. w Wagach-Gnatach w powiecie łomżyńskim. Wychowywana w rodzinie o tradycjach patriotycznych (jej dziadek, Konstanty Ramotowski, walczył w Powstaniu Styczniowym), już od 1941 r. działała w Związku Walki Zbrojnej - Armii Krajowej. Pełniła funkcje łączniczki i sanitariuszki. W konspiracji przyjęła pseudonim „Iskra”. W marcu 1944 r. inspektor Inspektoratu Łomżyńskiego AK, major Jan Tabortowski ps. „Bruzda”, mianował ją łączniczką Komendy Inspektoratu.

Franciszka Ramotowska,
fotografia ze zbiorów Archiwum
Głównego Akt Dawnych

Jan Tabortowski ps. „Bruzda”

(fot. z zasobu IPN)

„Iskra” i „Bruzda”

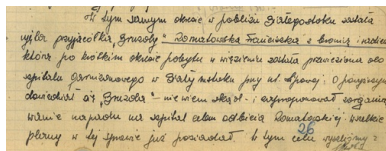
Jan Tabortowski urodził się 16 października 1907 r. w Nowogródku. Ten przedwojenny oficer, uczestnik wojny obronnej 1939 r., w konspiracji działał już od wiosny 1940 roku. Kolejno pełnił funkcje: komendanta Obwodu Bielsk Podlaski, inspektora Inspektoratu AK Łomża, inspektora Inspektoratu AK Suwałki, a od 1944 r. ponownie inspektora łomżyńskich struktur AK. Pomiędzy Tabortowskim a „Iskrą” szybko narodziła się sympatia.

W marcu 1944 r. inspektor Inspektoratu Łomżyńskiego AK, major Jan Tabortowski ps. „Bruzda”, mianował ją łączniczką Komendy Inspektoratu. Pomiędzy Tabortowskim a „Iskrą” szybko narodziła się sympatia.

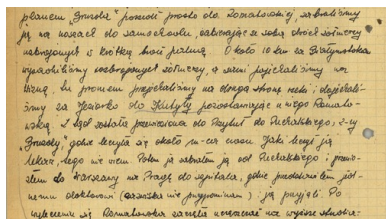
Latem 1944 r. Tabortowski i Ramotowska, w ramach przygotowań do akcji „Burza”, znaleźli się w bazie

Kobielne na biebrzańskich bagnach, gdzie koncentrowały się oddziały AK Obwodu Białostok. W połowie sierpnia oddział „Bruzdy”, po opuszczeniu atakowanej przez Niemców bazy Kobielne, został rozbrojony przez wojska sowieckie. Sowieci aresztowali Tabortowskiego, natomiast „Iskrze” udało się szczęśliwie uciec.

„Bruzda” również wkrótce zbiegł z aresztu. Początkowo ukrywał się, ale już na początku 1945 r. powrócił w łomżyńskie, gdzie w nowej sytuacji politycznej zaczął odbudowywać struktury Komendy Inspektoratu Łomża w ramach Armii Krajowej Obywatelskiej. Udało mu się wówczas ponownie nawiązać kontakt z „Iskrą”.

Fragment zeznań Stanisława Marchewki ps. „Ryba” dotyczący uwolnienia „Iskry” (z zasobu IPN)

Fragment zeznań Stanisława Marchewki ps. „Ryba” dotyczący uwolnienia „Iskry” (z zasobu IPN)

Brawurowe odbicie łączniczki

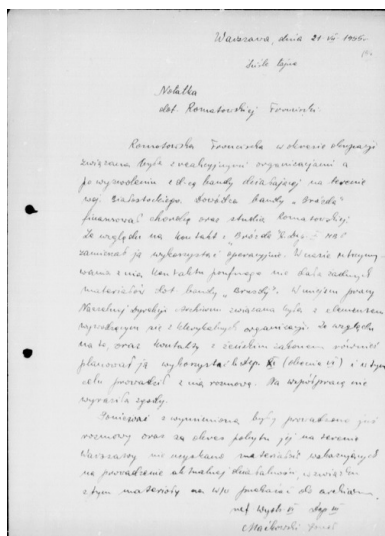
Franciszka Ramotowska chciała powrócić do normalnego życia i dalej się kształcić. Wyjechała więc do Białegostoku i tam kontynuowała naukę. Przypadkowe spotkanie zdecydowało o jej dalszym losie. Rozpoznana na ulicy przez dawnego kolegę z oddziału, pozyskanego do współpracy przez NKWD Hipolita Waniewskiego ps. „Huzar”, została aresztowana w nocy z 14 na 15 stycznia 1945 r. Brutalnie przesłuchiwana przez funkcjonariuszy bezpieczeństwa, próbowała uciec. Wykorzystując chwilę nieuwagi oprawców,

wyskoczyła przez okno. Niestety podczas upadku doznała poważnych obrażeń – złamania miednicy i urazu kręgosłupa. Ranna, przewożona przez NKWD ze szpitala do szpitala, ostatecznie trafiła do Szpitala Garnizonowego w Białymstoku.

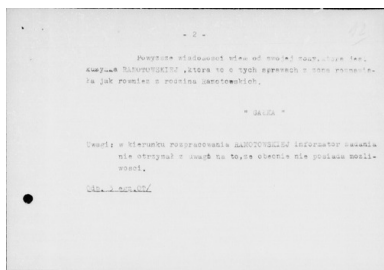
„Iskra” zapłaciła ogromną cenę za swą działalność niepodległościową i kontakty z majorem Tabortowskim. Przez całe życie borykała się z problemami zdrowotnymi, będącymi konsekwencją urazów doznanych podczas próby ucieczki. Przez wiele lat była inwigilowana.

Major Jan Tabortowski planował odbicie swojej dawnej łączniczki. Akcję udało się zorganizować i przeprowadzić 20 kwietnia 1945 r. Siedmioosobowy Oddział Armii Krajowej Obywatelskiej, pod dowództwem „Bruzdy”, podjechał pod szpital zarekwirowanym samochodem poczty wojskowej. Po wejściu na oddział szpitalny, członkowie oddziału wkroczyli do sali, w której leżała Franciszka Ramotowska. Po rozbrojeniu pilnujących uwięzionej łączniczki żołnierzy ludowego WP, ranną wyniesiono na noszach do czekającego przed szpitalem samochodu. Razem z nią uprowadzono także rozbrojonych strażników, których wypuszczono kilka kilometrów za miastem.

Po uwolnieniu „Iskrę” ukryto w podłomżyńskiej wsi Jeziorko. Następnie udało się umieścić ją w szpitalu w Warszawie, gdzie kontynuowała leczenie.

**Notatka służbowa z 21 VII 1955 r.
dotycząca przekazania sprawy
Franciszki Ramotowskiej do
archiwum (z zasobu IPN)**

**Doniesienie agenturalne z 27 VIII
1952 r. dotyczące Franciszki
Ramotowskiej i jej kontaktów z
„Bruzdą” (z zasobu IPN)**

Dwa losy

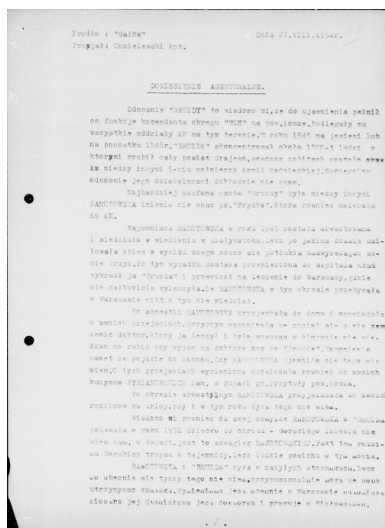
Po zakończeniu rekonwalescencji Franciszka Ramotowska pozostała w Warszawie i rozpoczęła studia na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego. W kwietniu 1947 r. ujawniła się w Powiatowym Urzędzie Bezpieczeństwa Publicznego w Łomży. Miesiąc wcześniej, w marcu 1947 r., ujawnił się także Jan Tabortowski. On również wyjechał do Warszawy i próbował poukładać sobie życie w powojennej rzeczywistości – pracował i jednocześnie studiował w Szkole Głównej Handlowej.

Podczas przesłuchań i rozmów z funkcjonariuszami MBP Ramotowska lawirowała, umniejszała znaczenie swoich relacji z „Bruzdą”, konsekwentnie twierdziła,

że nie ma z nim jakiegokolwiek kontaktu.

Z zachowanej dokumentacji nie wynika, czy w tym czasie „Iskra” i „Bruzda” pozostawali ze sobą w kontakcie, ale, biorąc pod uwagę ich wcześniejsze bliskie relacje, jest to prawdopodobne. Sama Ramotowska twierdziła, że po raz ostatni widzieli się pod koniec 1948 lub na początku 1949 r., jednak z doniesień agenturalnych wynika, że utrzymywali kontakt także później.

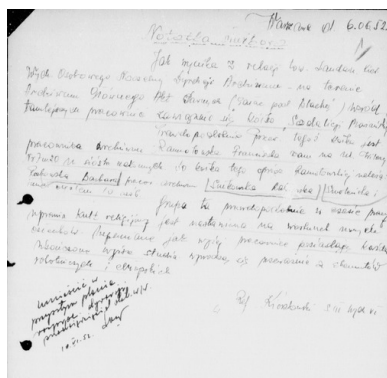
Inwigilowany przez komunistów i zagrożony aresztowaniem Tabortowski wiosną 1950 r. podjął decyzję o powrocie do podziemia. Wyjechał w Łomżyńskie i w rejonie Bagien Biebrzańskich zorganizował obóz partyzancki. Zginął podczas ataku na posterunek milicji i kasę gminną w Przytułach w sierpniu 1954 r. Ciało „Bruzdy” zostało zabrane przez funkcjonariuszy UB do Białegostoku i pochowane w nieznanym dotąd miejscu.

Doniesienie agenturalne z 27 VIII 1952 r. dotyczące Franciszki Ramotowskiej i jej kontaktów z „Bruzdą” (z zasobu IPN)

Tymczasem Franciszka Ramotowska kontynuowała studia i równocześnie, w marcu 1951 r., podjęła pracę w Archiwum Głównym Akt Dawnych. Ukończyła studia historyczne, doktoryzowała się w 1966 r., a w 1986 r. uzyskała tytuł profesora nauk humanistycznych. Przez całe życie pracowała w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie. Jej zainteresowania badawcze koncentrowały się wokół powstania styczniowego. Brała udział w pracach polsko-sowieckiej komisji do spraw wspólnej edycji źródeł, czego owocem była publikacja w

latach 1962–1986 dwudziestu pięciu tomów materiałów źródłowych do dziejów powstania styczniowego.

**Notatka służbowa z 6 VI 1952 r.
dotycząca domniemanego
istnienia w AGAD kółka
religijnego z udziałem Franciszki
Ramotowskiej (z zasobu IPN)**

„Iskra” zapłaciła ogromną cenę za swą działalność niepodległościową i kontakty z majorem Tabortowskim. Przez całe życie borykała się z problemami zdrowotnymi, będącymi konsekwencją urazów doznanych podczas próby ucieczki. Przez wiele lat była inwigilowana przez komunistyczne organy bezpieczeństwa, w których zainteresowaniu pozostawała od 1945 r. Od lipca 1952 r. była rozpracowywana przez Departament III MBP pod kątem możliwości pozyskania jej do współpracy przy ustalaniu miejsca pobytu „Bruzdy”.

Jednocześnie Departament V MBP interesował się nią za względu na kontakty z zakonnicami i podejrzenie o działalność w „organizacji klerykalnej” w AGAD. Podczas przesłuchań i rozmów z funkcjonariuszami MBP Ramotowska lawirowała, umniejszała znaczenie swoich relacji z „Bruzdą”, konsekwentnie twierdziła, że nie ma z nim jakiegokolwiek kontaktu. Ostatecznie biorąc pod uwagę jej stan zdrowia i niechęć do jakiegokolwiek współpracy, w 1955 r. zrezygnowano z jej pozyskania i dalszego rozpracowywania.

Franciszka Ramotowska nigdy nie założyła rodziny. Zmarła po ciężkiej chorobie 25 października 2003 r. Spoczywa w grobie rodzinnym na cmentarzu komunalnym w Białymstoku.

**Franciszka Ramotowska (domena
publiczna)**

Więcej interesujących materiałów na profilu Archiwum IPN

COFNIJ SIĘ